

KRIMINALISTIČKI I KRIVIČNO-PRAVNI ASPEKT PRIKUPLJANJA I OCJENE DOKAZA U PROCESUIRANJU KRIVIČNOG DJELA PRANJA NOVCA PRED SUDOM BIH

Doc. dr. Almin Dautbegović¹, mr. sc. iur. Elmedin Ahmić

¹ Univerzitet u Zenici, Pravni fakultet

Adresa za korespondenciju:

Almin Dautbegović
Univerzitet u Zenici, Pravni fakultet
Fakultetska 1
72000 Zenica
almo_ze@hotmail.com

Copyright © 2013 Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu

Sažetak

Dosjetljivost ljudi koji se bave pranjem novca je bez ograničenja. Zbog toga je svima koji su obavezni da preduzimaju radnje i mjere za otkrivanjem i procesuiranjem pranja novca, ponekad izuzetno teško da prepoznaju ovu kriminalnu radnju. U nabrojanju obveznika po Zakonu o sprečavanju pranja novca, nisu slučajno, na prvom mjestu banke i druge finansijske organizacije. Poslovanje banaka, s jedne strane, podrazumijeva apsolutnu tajnost i zaštitu podataka o klijentu i tajnost uloga, a s druge strane, izloženost velikom broju rizika od aktivnosti pranja novca. Procesuiranjem, odnosno presudama za pranje novca na Sudu BiH, koje su donesene do sada i one koje su u toku, daje se jasan znak da borba protiv ovog oblika kriminala ne prestaje, nego da su državni organi usmjereni upravo na borbu protiv ove vrste kriminala. Na osnovu dosadašnjih presuda, može se konstatovati odlučna borba u sprečavanju pranja novca, i jasna poruka potencijalnim peračima, da ne mogu mirno spavati. S druge strane, postoje određeni nedostaci u cjelokupnoj kaznenoj politici i načinu prikupljanja i ocjene dokaza kada je u pitanju ovo krivično djelo.

U radu se daje, deskriptivni opis aktivnosti pranja novca, kriminalistički prikaz preventivnog djelovanja i prikupljanja dokaza, kao i krivičnopravni aspekt zakonitosti, ocjene i procesuiranja predmeta pranja novca u BiH.

Ključne riječi: pranje novca; procesuiranje; kažnjavanje; sud; kaznena politika; perači

UVOD

Priljavi novac je svaki profit, odnosno to su sva sredstva, novac i imovina, koja proističe iz nelegalnih aktivnosti. Stoga, pranje novca ne postoji bez prethodne kriminalne aktivnosti. Djelo je inkriminisano i uvedeno pravni sistem Bosne i Hercegovine tokom 2003.godine. Nalazi se kao posebno krivično djelo - pranje novca, opisano u članu 209. KZ BiH. Ako se sagleda da je pranje novca transnacionalni ili nadnacionalni fenomen, ali i činjenicu da se transakcije sve češće obavljaju putem Interneta-e-novac (e-novac, elektronsko bankarstvo), nije teško vidjeti da prljavi novac svakodnevno pronalazi nove puteve kako se integrisati u legalne tokove. Zato je važno upoznati se ne samo sa međunarodnom regulativom, već i obavezama proizašlim iz nje. U radu će se primarno bazirati na problematiku kriminalističkog pristupa i prikupljanja dokaznog materijala (to su najčešće finansijska dokumentacija fiktivnih preduzeća, odnosno, poslovne knjige i finansijska dokumentacija kod poslovnih banaka) u predmetima krivičnog djela pranja novca, pred Sudom i Tužilaštvom BiH.

Preventivnog pristupa rješavanju problematike pranja novca nikad ne nedostaje, sve u svrhu, zaštite i cjelovitosti finansijskog i monetarnog sistema u BiH. Iz ovoga proizilazi da država mora zaštititi finansijski i poslovni ambijent i pružiti građanima finansijsku sigurnost. Bosna i Hercegovina je pored usvajanja međunarodnih konvencija za borbu protiv pranja novca, aktivan sudionik priključenju Evropskoj uniji, što pred nju postavlja izazov kako se boriti sa ovim teškim vidovima kriminala. Isto tako treba stvoriti neophodnost brzog reagiranja državnih organa na boljoj prevenciji pranja novca, kako BiH ne bi postala off shore centar.

ZNAČAJ PRAVNE LEGISLATIVE U BORBI PROTIV PRANJA NOVCA

Osnova legislativne inicijative u oblasti sprečavanja pranja novca u BiH predstavlja strategija o sprečavanju pranja novca. Govoreći o strategiji sprečavanja pranja novca¹ treba istaći da se ista, treba zasnivati na međunarodnim dokumentima i standardima temeljem kojih zakonodavstvo i praksu treba inovirati novim metodama i sredstvima borbe protiv ovog kriminala. Kroz sistem inovacija, neophodno je kao što je slučaj regionalnih zemalja, da se formira posebna Agencija pri ministarstvu Finansija, koja će operativnim i kadrovskim pristupom biti nezavisna i samostalna, te na taj način osigurati puni kapacitet u njenom aktivnom sudjelovanju u borbi protiv pranja novca. Nadalje, strukturiranim pristupom provesti reforme kroz zakonsku regulativu, podjeljenu u četiri kategorije zasnovane kroz izvještaje međuna-

¹ Strategija i akcioni plan za sprečavanje pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti u BiH za period od 2009-2013.godine

rodnih zvaničnika (Moris, 2000), sve u cilju boljeg i aktivnijeg pristupa prevencije pranja novca, kako stoji:

- Pravne reforme;
- Unaprjeđenje sistema;
- Razvijanje mogućnosti i
- Sveopća nastojanja u borbi protiv pranja novca.

Od značaja za suzbijanje pranja novca je uspostava adekvatnih struktura unutar sistema policije, tužilaštva i pravosuđa kao i osnivanje kadrovski i funkcionalno djelotvorne finansijske obavještajne jedinice. Pravne reforme kao dio strategije suprotstavljanja pranju novca u BiH je nužno elaborirati u kontekstu sveobuhvatne reforme pravnog sistema u BiH. U okviru reforme pravnog sistema u BiH posebno mjesto zauzima reforma krivičnog zakonodavstva koja je svoju kulminaciju imala tokom 2003.godine. Međutim, novi trendovi izvršenja i izvršilaca, nameću nove metode samim tim i sisteme zaštite od novih oblika pranja novca, koji moraju biti u skladu sa svjetskim tokovima. Na taj način je neophodno i pravnu legislativu inovirati. Također, donošenje Zakona o sprečavanju pranja novca i finansiranja terorističkih aktivnosti², je osavremenio cjelokupan proces suzbijanja pranja novca u BiH, u odnosu na ranije entitetske zakone, te samim tim inicirao i formiranje FOO, SIPA-e, koji se bavi aktivnostima sprečavanja i otkrivanja pranja novca.

Može se steći dojam da su veliki naponi učinjeni u cilju konsolidovanja i harmoniziranja ogromnog bosankohercegovačkog krivičnog pravosuđa (prvenstveno tužilačkog i sudskog dijela). Ovi naponi su već donijeli pozitivne rezultate u borbi protiv organizovanog kriminala, uključujući i pranje novca, ali to je još uvijek nedovoljno, što dokazuje i postojanje prvih presuda za ova krivična djela o čemu će biti više riječi u toku daljeg izlaganja.

KRIMINALISTIČKO PREVENTIVNE I ISTRAŽNE RADNJE U SUPROTSTAVLJANJU PRANJA NOVCA

Preventivni metod u suprotstavljanju pranja novca predstavlja skup radnji, mjera i postupaka na preventivnom planu kojima se sužavaju mogućnosti za pranje novca, otkrivaju učinioci povezani sa pranjem novca. Ove metode su sastavni dio organizovanog i sistematskog suprotstavljanja kriminalitetu na nacionalnom i međunarodnom planu i spadaju u kriminalističke metode čija se primjena prilagođava specifičnim oblicima pranja novca. S obzirom da je metodološki pranje novca veoma

² Zakon o sprečavanju pranja novca BiH, ("Sl. glasnik BiH" br. 29/03, 53/09.).

široko rasprostranjena radnja i aktivnost koju počinioci primjenjuju, utoliko su i metode koje primjenjujemo na sprečavanju pranja novca raznolike.

Metode i mjere za sprečavanje krivičnog djela pranja novca obuhvataju mnogobrojne aktivnosti i postupke u preventivnom domenu, koje preduzimaju nadležni organi radi sprečavanja pranja novca i ispoljavanja štetnih posljedica ove pojave u različitim oblastima društvenog života. Oni predstavljaju dio mjera koje se preduzimaju u okviru prevencije kriminaliteta koja „...podrazumijeva upotrebu svih mjera i sredstava za mobilizaciju pojedinaca, društvenih grupa, organizacija i institucija, usmjerenih na sprečavanje onih pojava koje nisu u skladu sa krivičnim zakonom, a koje po svojoj suštini nanose štetu pojedincima, društvenim grupama ili društvu u cjelini“ (Krivokapić, 2005, str. 32).

Izveštaji o sumnjivim transakcijama čine jedan od osnova sistema za sprečavanje pranja novca i kao takvi ugrađuju se u zakonske okvire tih sistema. Oni tu osnovu grade svojim izuzetnim značajem na polju identifikovanja aktivnosti pranja novca u različitim oblastima ekonomske aktivnosti (Bošković, 2005, str. 110), između ostalog kroz:

- direktno izvedene slučajeve pranja novca iz izvještaja o sumnjivim i neobičnim transakcijama, kao dopunski izvor informacija u istragama u vezi sa drugim krivičnim djelima, gdje se koriste za rasvjetljavanje šire kriminalne djelatnosti pojedinaca i kriminalnih organizacija,
- kao izvor informacija za analizu i identifikovanje trendova i šema pranja novca,
- kao osnova za razvoj direktiva za suprotstavljanje pranju novca i definisanje indikatora pranja novca u različitim oblastima ekonomske aktivnosti.

U daljem tekstu, ukazat će se na neke nedostatke i potencijalna rješenja tih nedostataka povezanih sa ovom oblašću, a radi poboljšanja kvaliteta informacija dobijenih izvještajima o sumnjivim i neobičnim transakcijama. Nedostaci se odnose na:

- postojanje povratne veze na realizaciji jedinica za finansijske istrage i institucija koje podnose izvještaje,
- različitost metodologije u oblastima na koje se odnose izvještaji,
- realizovanje kontrole izvještaja,
- neprijavlivanje sumnjivih transakcija i
- mogućnost privremene suspenzije transakcije.

Odsustvo ili nepostojanje povratne veze između jedinica za finansijske istrage i institucija koje podnose izvještaje je veoma važan uslov za uspješno suprotstavljanje pranju novca. Osim opšte povratne veze postoji i specifična povratna veza koja se odnosi na informacije slučaj po slučaj, a tiče se informisanja o sudbini pojedinih izvještaja o sumnjivim transakcijama i mjerama koje je po tom izvještaju preduzela jedinica za finansijske istrage.

U okviru kriminalističkih aktivnosti oko otkrivanja počinitelja krivičnog djela pranja novca, tu je neizostavna radnja finansijske istrage. Također, u fazi prethodnog postupka je sve značajnija uloga tužitelja koji vodi istragu te rukovodi, nadzire i upravlja aktivnostima ovlaštenih službenih osoba.³ U ovoj fazi postupka ovlaštene službene osobe mogu poduzimati neformalne i formalne radnje krivičnog postupka. Na osnovu prikupljenih izvjava i dokaza koji su otkriveni, ovlaštena službena osoba sačinjava izvještaj koji dostavlja tužiocu. Radi se o novini u krivičnom zakonodavstvu BiH, kojim je dosadašnja krivična prijava organa unutrašnjih poslova zamijenjena službenim izvještajima koji nema svoju procesnu vrijednost i ne predstavlja dokaz koji se koristi u krivičnom postupku, već je to samo informacija tužitelju o poduzetim mjerama i radnjama, te o prikupljenim saznanjima i dokazima.⁴

Intenzitet saradnje kada se sprovodi finansijska istraga (u kojoj mjeri će policija obavještavati tužioca i njegove kasnije aktivnosti odnosno nalozi), obično zavisi od odnosa u praksi. Na prijedlog policije tužilac može predložiti sudiji za prethodni postupak slijedeće mjere:

- pretres stambenog objekta,
- uvid u bankovne evidencije,
- privremeno oduzimanje imovine,
- mjere privremenog obezbjeđenja.

Osnovno pravo i osnovna dužnost tužitelja je otkrivanje i gonjenje krivičnih djela koja su u nadležnosti suda.⁵ Tužitelj također prikuplja dokaze i izviđa aktivnosti koje su od važnosti za utvrđivanje imovinske koristi pribavljene KD.⁶ Obzirom na ovlaštenja tužitelja da sprovodi istragu zakon ga s tim ciljem ovlašćuje da poduzima sve istražne radnje. Ne zanemarujući značaj svih istražnih radnji, pažnju će se usmjeriti na neke od radnji koje stoje u tijesnoj vezi sa otkrivanjem krivičnih djela pranja novca i njihovih počinitelja. Prva od mjera je naredba banci ili drugoj pravnoj osobi (prikupljanje obavještenja) koja je sistematizovana unutar odjeljka kojim je uređena radnja dokazivanja privremeno oduzimanje predmeta i imovine. Radi se o privremenoj mjeri kojom se prikupljaju podaci o bankovnim transakcijama i poslovima osobe za koju postoje osnovi sumnje da je počinila KD povezano sa dobijanjem imovinske koristi kao i osoba za koje se osnovano vjeruje da su uključene u te finansijske transakcije ili poslove osumnjičenog ako bi takvi podaci mogli biti dokaz u krivičnom postupku.⁷ Ovu mjeru nalaže sud svojom naredbom na osnovu prijedloga tužioca.

³ Zakon o krivičnom postupku BiH, čl. 218. i 219. Radi se o odredbama kojima je određen skup pravila kojima se propisuje postupanje ovlaštenih službenih osoba u otkrivanju krivičnih djela i njihovih učinitelja.

⁴ Jurčević M., *Komentari krivičnih zakona u BiH*, Sarajevo, Savjet/Vijeće Evrope, 2005., str. 600.

⁵ Zakon o krivičnom postupku BiH, čl. 35., st. 1.

⁶ Zakon o krivičnom postupku BiH, čl. 392.

⁷ Zakon o krivičnom postupku BiH, čl. 72., st. 1.

Tužilac podiže optužnicu i može predložiti oduzimanje nezakonitog prihoda u toku pretresa. Finansijskom istragom prikupiće se podaci o imovini: osumnjičenog; saučesnika; njima bliskih lica i privrednih društava.

Utvrdiće se, također, cjelokupna imovina te shodno tome šta je bilo moguće steći na zakonit način, a šta ukazuje na imovinu koja potiče od izvršenja krivičnog djela bilo da se radi o novčanim sredstvima, nekretninama, pokretnim stvarima ili pravima.

Izvršiće se provjere da li su gore navedena lica u određenom periodu raspolagala imovinom na bilo koji način, te provjeriti ta raspolaganja. Ukoliko postoje osnovi sumnje da imovina stečena izvršenjem krivičnog djela potrebno je preduzeti sve gore navedene radnje dokazivanja, odnosno izvršiti privremeno oduzimanje takve imovine i u isto vrijeme mjere privremenog obezbjeđenja. Provjere o imovini vršiće se u odgovarajućim institucijama, odnosno, registrima kao što su zemljišno-knjižni uredi, katastarske evidencije, poreske evidencije, sudovi, agencije za bankarstvo, registri hartija od vrijednosti, registri dionica, evidencije u CIPS-u, registrima za vozila, odgovarajućim bazama podataka, provjerama zaloga i slično.

INKRIMINIRANJE PRANJA NOVCA I SUDSKA PRAKSA U BIH

Pranje novca je inkriminisano Krivičnim zakonom Bosne i Hercegovine kao i krivičnim zakonima Federacije Bosne i Hercegovine, Republike Srpske i Brčko Distrikta. Krivično djelo pranja novca je sistematizovano u okviru glave XVIII KZ BiH (Krivična djela protiv privrede i jedinstva tržišta te krivična djela iz oblasti carina). Ovo krivično djelo predstavlja potpuno novu inkriminaciju u zakonodavstvu BiH. Propisivanje ovog krivičnog djela rezultat je, prije svega, preuzetih obaveza BiH temeljem međunarodnih konvencija, kao i činjenice da su aktivnosti pranja novca kao sastavnog dijela organiziranog kriminala našle plodno tlo na području BiH, a s obzirom na tranzicijski karakter države, poslijeratno stanje, preobražaj i liberalizacija privrede, postupak privatizacije odnosno pretvorbe, strana investicijska ulaganja i sl. (Rajić, 2005: 686-687).

Odredbom KZ BiH, pranje novca je inkriminisano na način da „djelo čini onaj ko novac ili imovinu za koju zna da su pribavljeni počinjenjem krivičnog djela primi, zamjeni, drži, njome raspoláže, upotrebi u privredi ili drugom poslovanju ili na drugi način prikrije ili pokuša prikriti.“⁸ U odnosu na pitanje obima inkriminacije je očigledno da je zakonodavac odabrao tzv. „*all crimes*“ pristup odnosno inkriminirao pranje/legalizaciju novca ili imovine koji potiču iz počinjenja bilo kojeg krivičnog djela koje objektivno može generirati imovinsku korist. Ovakvim uređenjem čak nije precizno naveden ni iznos odnosno visina novca ili imovine koji trebaju poticati iz

⁸ Krivični zakon BiH, čl.209. st.1.

počinjenja krivičnog djela, već zakonodavac za postojanje ovog krivičnog djela predviđa da se radi o novcu ili imovini veće vrijednosti, ili ovo krivično djelo ugrožava zajednički ekonomski prostor BiH, ili ima štetne posljedice za djelatnosti ili finansiranje institucija BiH. Radi se o dosta apstraktnim alternativno postavljenim uslovima koji nemaju svoje jasne manifestacije u fenomenološkom smislu. Tek je posljednjim izmjenama i dopunama KZ BiH, uvedena kategorija donjeg praga opranih sredstava, i sada iznosi u KZ BiH iznos od 200.000. KM. Naime, pojam „veće vrijednosti“ koji je važio ranije do posljednjih izmjena i dopuna je neodređeno vrijednosno obilježje koje je predstavljalo *question facti* čije određenje zavisi od privrednih prilika, stepena inflacije, stabilnosti tržišta u privredi, općeg ekonomskog stanja u društvu i sl. Svi ovi pokazatelji zajednički ugrožavaju privredni prostor BiH i prouzrokovanje štetnih posljedica za djelatnost ili finansiranje institucija BiH, odnosno u slučaju trajnijeg i organiziranog pranja novca koje može bitno utjecati na privredne prilike, priliv sredstava u budžetu, poremećaj na tržištu novca i kapitala i sl.

Ovakvim uređenjem odnosno inkriminisanjem pranja novca na nivou BiH vjerovatno namjera zakonodavca je bila da definira zaštitni objekt od onih u entitetskim krivičnim zakonima. Možda se čini apsurdnim reći da trenutno stanje u praksi ne govori u prilog zajedničkom ekonomskom prostoru u BiH, obzirom na neusklađenost prije svega zakonodavstva kojim se u BiH uređuje ekonomski prostor. Treba možda reći da je intencija zakonodavca bila da budući zajednički ekonomski prostor u BiH zaštiti od slučajeva pranja novca i imovine koji nesumnjivo mogu ugroziti ekonomsku stabilnost zemlje pogotovo ako se radi o većim količinama i iznosima novca i imovine (Petrović & Jovašević, 2005: 87).⁹ Također se iz teksta inkriminacije može zaključiti da je zakonodavac odlučio da inkriminira slučajeve tzv. „samopranja“, odnosno nije isključio odgovornost počinitelja¹⁰ predikatnog krivičnog djela za počinjenje krivičnog djela pranja novca. Činjenica je da međunarodni, a posebno Evropski standardi, ovu mogućnost samo predviđaju, ali ne čine je obavezujućom za države članice međunarodnih ugovora.

Ovdje je također primjetan utjecaj međunarodnih instrumenata, odnosno zakonodavac je propisujući radnje ovog krivičnog djela bio na tragu rješenja koja nude relevantni standardi. Može se reći da u opisu radnji ovog krivičnog djela spada izuzetno širok krug onih ponašanja kojima se vrši legalizacija nezakonito stečene imovinske koristi u praksi.¹¹ Pod ovim radnjama treba podrazumijevati primanje

⁹ Prema kojem je objekt zaštite monetarni, finansijski sistem Bosne i Hercegovine i zakonitost u sticanju i raspolaganju imovinom u privrednom poslovanju možda samo obuhvata dio veoma složenog procesa kojeg čine radnje i svrha pranja novca.

¹⁰ Počinitelj ovog krivičnog djela može biti bilo koja osoba, dakle i počinitelj predikatnog krivičnog djela.

¹¹ „Moguće je, a u praksi će se to i redovno dešavati da učinitelj koji nije otkriven u ranoj fazi izvršenja ovog djela, preduzme više alternativno postavljenih radnji izvršenja. Osnivanje i registracija firme je priprema radnja. Obaveza Suda je samo da kvalifikuje aktivnost iz koje potiče novac kao

(prihvatanje u posjed), zamjena (trampa, razmjena novca ili imovine za drugu vrijednost), držanje (faktička, državinska vlast, posjedovanje), raspolaganje (teretno ili besteretno otuđenje), upotreba u privrednom ili drugom poslovanju, prikrivanje (sklanjanje s mjesta na kome se do tada nalazio predmet i koji je svima bio poznat i njegovo premještanje na drugo, najčešće nepoznato, skriveno mjesto) i pokušaj prikrivanja.¹² Pored toga, prihvatajući stav da je pranje novca poseban oblik saučestništva, odnosno prikrivanje nezakonito stečenog novca ili imovine zakonodavac je obuhvatio i ovu dimenziju prilikom inkriminisanja pranja novca. S tim u vezi, ovo krivično djelo predstavlja poseban, specifičan vid krivičnog djela prikrivanja, a na što ukazuje činjenica da radnja počinjenja djela može biti svaka radnja koja se sastoji u prikrivanju ili pokušaju prikrivanja „prljavog“ novca ili imovine. Zakonodavac izričito predviđa i odgovornost za pokušaj prikrivanja („...ili pokuša prikriti...“), pri čemu se pokušaj prikrivanja odnosi i na sve primjerice navedene načine prikrivanja, tako da će djelo postojati i u slučaju da počinitelj samo pokuša primiti „prljavi“ novac i imovinu. Pojam pokušaja u suštini treba tumačiti u skladu s definisanjem pokušaja u KZ BiH,¹³ tj. kao namjerno započinjanje neke određene radnje kažnjive prema zakonu i odustajanje od iste.

Kao subjektivni element ovog krivičnog djela zakonodavac u osnovnom obliku zahtjeva znanje da se radi o novcu i imovini stečenim krivičnim djelom. Kao što je ranije rečeno u tekstu inkriminacije se ne navodi o kojim krivičnim djelima se radi tako da je riječ o znanju da su predmetni novac i imovina rezultirali izvršenjem krivičnog djela. Očigledno je da se osnovni oblik ovog krivičnog djela može počiniti sa namjerom uz ispunjenje uslova da je počinitelj imao tzv. konstruktivno znanje da se radi o nezakonitom novcu ili imovini.¹⁴ Postoje mišljenja da za postojanje krivičnog djela pranja novca nije nužno da je sudskom presudom utvrđeno da su imovina ili novac pribavljeni krivičnim djelom. Za tzv. osnovno krivično djelo ne mora biti niti pokrenut krivični postupak (npr. počinitelj djela je u međuvremenu umro ili je počinitelj nepoznat). Dovoljno je da počinitelj zna da je djelo počinjeno, odnosno da su novac i imovina stečeni krivičnim djelom, pri čemu zakonodavac ne pravi razliku između krivičnih djela, može se raditi o bilo kojem krivičnom djelu. U skladu sa međunarodnim standardima zakonodavac predviđa mogućnost blažeg kažnjavanja

konkretno krivično djelo propisano zakonom te da utvrdi postojanje elemenata krivičnog djela pranja novca.

¹² Petrović B., Jovašević D., loc. cit.

¹³ Krivični zakon BiH, čl. 26.

¹⁴ U dokaznom materijalu pri ocjeni sudskog vijeća nesumnjivo proizilazi da kod optuženog mora postojati volja za poduzimanje inkriminiranih radnji kao i svijest o njihovom značenju, što logično uključuje i svijest o porijeklu novca, pogotovo ako se ima u vidu broj učinjenih radnji, odnosno način na koji su to optuženi činili, te količina novca koji je kao nelegalan uključen u redovne finansijske tokove zemlje (stekla su se kako objektivna tako i subjektivna zakonska obilježja krivičnog djela pranja novca iz čl.209., st.2., a u vezi sa st.1., nikako iz st.3.)Sud Bosne i Hercegoine, K-68/05.od 18 Maja 2005.godine.

počinitelja koji je s nehatom postupao u odnosu na okolnost da novac i imovina potiču iz krivičnog djela. U tom slučaju propisana sankcija je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.¹⁵ Kao sigurnosnu mjeru oduzimanja predmeta zakonodavac propisuje obavezno oduzimanje novca i imovine koji su stečeni krivičnim djelom, a koje je počinitelj prikrrio, odnosno pokušao prikriti.

PRINCIP SLOBODNE OCJENE DOKAZA

Pravo suda, tužioca i drugih organa koji učestvuju u krivičnom postupku da ocjenjuju postojanje ili nepostojanje činjenica nije vezano, ni ograničeno posebnim formalnim dokaznim pravilima. Načelo slobodne ocjene dokaza propisano je članom 15. ZKP BiH, (čl. 16. ZKP FBiH, čl. 15. ZKP RS i čl. 15. ZKP BDBiH). Na ovo načelo se nadovezuje odredba člana 281. stav 2. ZKP BiH (čl. 296. st. 2. ZKP FBiH; čl. 287. st. 2. ZKP RS; čl. 281. st. 2. ZKP BDBiH), koja navodi da je sud *“dužan savjesno ocijeniti svaki dokaz pojedinačno i u vezi sa ostalim dokazima, te na osnovu takve ocjene izvesti zaključak da li je neka činjenica dokazana?”*.

Slobodna ocjena dokaza je oslobođena pravnih pravila, koja bi, *a priori* određivala vrijednost pojedinih dokaza. Vrijednost dokaza nije unaprijed određena kvalitativno i kvantitativno. Načelo slobodne ocjene dokaza primjenjuje se u cijelom toku krivičnog postupka i odnosi se na sve odluke koje se donose u krivičnom postupku. Slobodnu ocjenu dokaza vrši sud, tužilac, ovlaštene službene osobe i drugi organi koji učestvuju u postupku kod dokazivanja krivičnog djela pranja novca. To znači da sudija, vodeći se rezultatima konkretnog istraživanja u krivičnopravnom predmetu pranja novca i ocjenjujući svojstva izvedenih dokaza pojedinačno i u međusobnoj vezi, dolazi do uvjerenja o postojanju ili nepostojanju činjenica u krivičnom postupku. Do tog uvjerenja sudija može doći na osnovu dokaznog materijala iznesenog na glavnom pretresu, ocjenjujući njihovu logičku valjanost i psihološku uvjerljivost. Radi se o unutrašnjem, psihičkom procesu, pa se prema tome izvjesnost njegovih rezultata ne može izjednačiti sa apsolutnom sigurnošću o postojanju ili nepostojanju činjenica, koja bi se mogla izračunati matematičkim metodama. Prema tome, upravo radi boljeg razumijevanja i vrednovanja dokaza u sudskim postupcima za krivično djelo pranja novca, potrebno je obratiti pažnju na ovu veoma bitnu činjenicu, tj. kvalitet dokaza kojim se stvara uvjerenje u sudsko vijeće da se zaista počinilo krivično djelo pranja novca u konkretnom predmetu. Dokazni materijal, posebno kod dokazivanja pranja novca, je veoma teško izvodljiv, što ne znači nemogućim. Međutim, utoliko je složenije da je neophodno posebnu pažnju ovdje posvetiti tužiocu koji vodi istragu i na taj način ocjenjuje valjanost određenih dokaza koji su bitni za cjelokupan proces. Objektivno, sud je taj odnosno sudska vijeća, koja ocjenjuju fakte koji se pred njih predstavljaju. Od kvaliteta dokaza, konkretno za pranje novca,

¹⁵ Krivični zakon BiH, čl.209., st.3.

ovisi sljedeće: tokovi novca, novčane transakcije, porijeklo tog novca, profil osobe koja raspolaže novcem, način korespondencije, visine novčani transakcija pojedinačnih ili povezanih, i sl. Iz navedenog se da primijetiti da je dokazati krivično djelo pranja novca, veoma teško, te samim tim često se dolazi u situaciju, da sudovi ne mogu sa sigurnošću utvrditi činjenično stanje, te u tom slučaju sumnja uvijek ide u korist optuženog, što je i praksa Suda BiH i Evropskog suda za ljudska prava.

Tako je i prema članu 6. stav 2. Evropske konvencije propisuje da će svako ko je optužen za krivično djelo biti smatran nevinim dok se njegova krivica ne dokaže u skladu sa zakonom. Ovaj osnovni pravni princip razrađen je i u odredbama Zakona o krivičnom postupku BiH koji je primijenjen u konkretnom slučaju. Evropski sud je zaključio da princip pretpostavke nevinosti “ zahtijeva, inter alia, u vršenju svoje obaveze, da članovi vijeća suda ne treba da počinju od unaprijed stvorene ideje da je okrivljeno lice izvršilo djelo za koje se tuži, teret dokaza je na optužbi, a svaka sumnja treba da ide u prilog okrivljenog“.

I Ustavni sud BiH je u svojoj praksi uvijek afirmisao ovaj princip “Ukoliko se ustavno pravo, a to je pravo na pravično suđenje, posmatra u kontekstu važećeg pozitivnog prava u Bosni i Hercegovini, onda se mora primijetiti da bitan segment prava na pravično suđenje čini brižljiva i savjesna ocjena dokaza i činjenica utvrđenih u postupku pred redovnim sudovima.¹⁶ U tom pravcu postoje brojni primjeri sudske prakse kada je Ustavni sud ulazio u načine na koje su ocijenili činjenično stanje i dokaze redovni sudovi.

DOKAZNI POSTUPAK PRANJA NOVCA

Iz analize presuda za krivično djelo pranja novca na Sudu BiH¹⁷ za posmatrani vremenski period od 2004.- 2012.godine, proizilazi da se ovo krivično djelo najčešće vrši u prividnom realnom sticaju tj. kao produženo krivično djelo. U većini slučajeva, upravo je bio naglašen ovaj vid izvršenja. Naime, produženo krivično djelo postoji u slučaju kada više krivičnih djela zbog međusobne povezanosti čine samo jedno krivično djelo. Tako u slučaju kada namještenik u jednoj firmi riješi da svakog dana uradi po jednu nelegalnu radnju i tako počini ukupno deset takvih nelegalnih radnji (npr. pisanje lažnih faktura i sl.), postavlja se pitanje da li je učinio deset krivičnih djela krivotvorenja, ili samo jedno. Pravna teorija i praksa jednostuše su u shvatanju da se ovdje radi o jednom (produženom) krivičnom djelu.

U ovom posmatranom periodu sudskih presuda za krivično djelo pranja novca pred Sudom BiH, ukazati će se na neke bitne karakteristike i značajke ovih presuda. Iz

¹⁶ Apelacija Ustavnog suda BiH, broj AP 661/04

¹⁷ Analizirano je 27 pravosnažnih presuda za krivično djelo pranja novca.

teorija krivičnog prava i krivičnoprocesnog prava, pranje novca je uslovljeno predikatnim krivičnim djelom, kako bi se radilo u konačnici o pranju novca. U najvećem dijelu ovih presuda radilo se o slučajevima utaje poreza, kao jednim od osnovnih krivičnih djela na osnovu kojeg se stekao nelegalno stečeni novac. U navedenim slučajevima izvršena je legalizacija novčanih sredstava za 1384 pravna lica iz cijele BiH u svojstvu dobavljača, koji su na taj način izbjegli plaćanje poreznih obaveza u iznosu od 22.143.707,32 KM, odnosno krajnju potrošnju, prebacili porezne obaveze na nepostojećeg kupca. Moramo iz prethodne rečenice razgraničiti razliku između krivičnog djela pranja novca i utaje poreza, koje kao posebno krivično djelo pretihodi pranju novca. U naprijed navedenoj analitičkoj obradi za pranje novca i utaju poreza, treba naglasiti da se radi o do tada najčešćem modelu izvršenja krivičnog djela pranja novca. Obzirom na činjenicu da je i novi porezni sistem (PDV) uveden početkom 2006.godine, i iz tog proizilazi da su mehanizmi zaštite do tada u državi bili slabiji kada je u pitanju prevencija pranja novca. Naprimjer, u Njemačkoj je ovo pitanje regulirano tako što se nalaže da stranka u postupku dokaže porijeklo nelegalno stečenog prihoda ili onog prihoda koji je pod sumnjom organa gonjenja, što je svakako mnogo lakša metodika otkrivanja i dokazivanja. Naravno da je kod nas ova metoda obrnuta, iako imamo uporište u donošenju ovakvog zakonskog rješenja u međunarodnim konvencijama, prije svega Bečkoj konvenciji, gdje je na istražnim organima da *dokazuju porijeklo* imovine, što je složićemo se veoma teško. Veliki dio sredstava opranog novca i utajenog poreza je izvršen u ovom periodu, a ukupan broj kazni izrečenih prema broju fizičkih lica koja su osuđena je minimalna. Uzme li se prosjek godina izrečenih kazni zatvora, proizilazi da je približno svaki osuđenik dobio nešto više od *dvije* godine zatvora. U većini slučajeva nastupio je sporazum o priznanju krivice. Sigurno je da su kazne blage u poređenju sa štetom koju proizvode ovi izvršioци za društvo u cjelini. U svakom slučaju, zaključak je da su sankcije za ovo krivično djelo niske i da ih treba obavezno pooštriti. Uzimajući u obzir tešku materijalnu situaciju u BiH, smatramo da bi to bilo najbolje rješenje kako da se zaštititi monetarni i privredni sistem zemlje.

U proteklih sedam godina na Sudu BiH, procesuirano je dvadesetsedam predmeta gdje su optuženici bili optuženi za krivično djelo „pranja novca“, i u tom slučaju je:

- ❑ *osuđeno 40 lica kao izvršioци ili saučesnici tog krivičnog djela;*
- ❑ *kada je u pitanju broj predikatnih krivičnih djela zastupljenih po predmetu, možemo reći da se radi o predmetima u kojima je zastupljeno više krivičnih djela organizovanog kriminaliteta (čl.250. KZ BiH), osim pranja novca (čl.209. KZ BiH), kao npr. trgovina ljudima (čl.181. KZ BiH), poreska utaja (čl.273. KZ FBiH), zloupotreba položaja i ovlaštenja (čl. 383. KZ FBiH) i dr.;*
- ❑ *oprano je oko 143. 513. 739,00 KM, dok je utajeno poreza od oko 22.143.707,32 KM;*

- ❑ ostvareno oduzimanje sredstava stečenih izvršenjem krivičnog djela u ukupnom iznosu od oko 1.480. 186 KM, a od toga na pravna lica otpada od oko 60. 641,50 KM;
- ❑ izrečena je kazna zatvora za sva lica u predmetima od 63 godine i 8 mjeseci, od toga je uslovno 22 godine i 9 mjeseci;
- ❑ u navedenim predmetima je izrečeno novčanih kazni, kao sporedni u ukupnom iznosu od 1.770.000 KM za fizička lica i 470.292,91 KM za pravna lica;
- ❑ u većini predmeta se spor riješio „sporazumom o priznanju krivice“ kao novi institut u ZKP BiH, tj. sporazumom između tužilaštva i branioca optuženog;
- ❑ u predmetima su većinom bili državljani BiH, a zatim državljani Srbije i dr.

Prema analizama dokaza iz optužnica koje je Tužilaštvo podiglo i dokaza izvedenih pred Sudom BiH za krivično djelo pranja novca, navodi se između ostalog sljedeće:

- ❑ najčešći načini izvršenja krivičnih djela pranja novca u BiH do 2006.godine (do uvođenja PDV-a), fiktivno poslovanje firmi koje su osnovali optuženi u predmetima koji su se vodili pred Sudom za ovo krivično djelo, na način da su lažnim predstavljali promet roba putem lažnih narudžbenica, u saradnji s još određenim brojem pravnih osoba koje su potpisivali određene lažne narudžbenice, i ispunjavali njihov sadržaj identičan onom na uplatama na lažnim računima onog pravnog lica koje je fiktivno, kako bi isti vratili u redovne tokove tim preduzećima i na taj način izvršili pranje novčanih sredstava po prethodnom dogovoru s istim pravnim subjektima vraćajući im taj novac kroz plaćanje lažnih narudžbenica tim subjektima bez stvarnog prometovanja robe, što je Tužilaštvo uzimalo kao dokaz u dokaznom postupku¹⁸,
- ❑ u pojedinim predmetima¹⁹ pred Sudom BiH, za krivično djelo pranja novca, Sud je u obrazloženjima za osuđujuću presudu naveo kao olakšavajuće okolnosti to što su optuženi izmirili sve zakonske obaveze prema državi u smislu finansijskih dugovanja, što je jedan od uslova za izricanje kazne zatvora od tri mjeseca, uslovno godinu dana, i novčanu kaznu od 14.000 KM. Također, u istom obrazloženju presude, se navodi i način odmjeravanja kazne zatvora prema članu 49. KZ BiH (Uslovi za odmjeravanje kazne ispod zakonskog minimuma), ukoliko se na taj način postiže isti efekat izricanja navedene sankcije, a koju sud cijeni na osnovu iznesenih činjenica,
- ❑ u daljima analizama presuda²⁰, može se vidjeti kroz rješenja ovih presuda, da su u predmetnom slučaju fiktivna pravna osoba i dvije fizičke odgovorne osobe u toj pravnoj osobi, “oprane” kroz fiktivne transakcije sa preko 214 pravnih subjekata (kroz lažno prikazivanje prometa roba i stvarnim prometom nov-

¹⁸ Br. X-K/05/10

¹⁹ Br.KPV-05/07, (26.6.2007.)

²⁰ Br. X-K/07/412, (28.11.2008.)

čanih transakcija), iznos veći od 30.000.000 KM. U vezi s navedenim, u presudi i obrazloženjima se navode samo olakšavajuće okolnosti slučaja, bez i jedne otežavajuće okolnosti, čime je prvooptuženi dobio kaznu zatvora od dvije godine, dok je drugooptuženi dobio kaznu zatvora od pet mjeseci. Iz navedene presude kao i prethodnih, primjetan je uglavnom jedinstven način pranja novca u bosanskohercegovačkoj sudskoj praksi ovog krivičnog djela. Radi se o osnivanju fiktivnih preduzeća s ciljem pranja novca, kroz utaju poreza na način lažnog prikazivanja prometa roba, a s ciljem stvarnog prometa novčanih transakcija.

Kroz relativno skromnu, slobodno možemo reći sudsku praksu kada se radi o presudama Suda BiH za krivično djelo pranja novca, važno je napomenuti da se kroz većinu predmeta, prožimaju u najvećoj mjeri olakšavajuće okolnosti prema izvršiocima ovih krivičnih djela. Sudska vijeća, u ovim predmetima su nastojala okončati ove predmete na najbrži mogući način, što se pokazalo i kroz isticanje olakšavajućih okolnosti, sklapanjem sporazuma o priznanju krivice itd. Važna činjenica koja se odnosi na sve one saučesnike u pranju novca koji su ubacivali svoj novac kroz fiktivan promet, preko fiktivnih firmi (uglavnom su bile optužene i osuđene odgovorne osobe u tim firmama za pranje novca), dok su odgovorne osobe u firmama koje su utajile porez, djelimično sankcionisane.

ZAKLJUČAK

Gledano *de lege ferenda*, dio odredbe kojom se inkriminira pranje novca na nivou BiH zasigurno treba doživjeti izvjesne izmjene u pogledu ukidanja zahtjeva za određenim posljedicama nastalim izvršenjem ovog krivičnog djela (da se radi o novcu ili imovini veće vrijednosti ili ovo krivično djelo ugrožava zajednički ekonomski prostor u BiH ili ima štetne posljedice za djelatnosti ili finansiranje institucija BiH), jer ovakva rješenja nisu u skladu sa Evropskim standardima. U pogledu oblika krivnje, nije se do kraja iskristaliziralo koji oblik krivnje je preduslov za postojanje ovog krivičnog djela. Primjetni su različiti pristupi, s obzirom na to da je na nivou međunarodnih ugovora dosta površno uređeno ovo pitanje (izuzev Strazburške konvencije Vijeća Evrope koja predviđa određena rješenja u pogledu nehata i dr.). Jasna je spoznaja da Evropski standardi tendiraju ka sve širem shvatanju oblika krivnje kod pranja novca (od objektivnih činjeničnih okolnosti do "željenog sljepila"). Uslov za počinjenje KD pranja novca u važećim inkriminacijama BiH je umišljaj u obliku znanja na strani počinitelja o nezakonitom porijeklu novca ili imovine što je u duhu Evropski standarda, a što potkrepljuje činjenica da je nehatno izvršenje ovog KD također inkriminirano. Koje ovo praktične reperkusije može imati ostaje da se vidi, ali je vrlo moguće da se u praksi pojave slučajevi pranja novca koji se odnose na mali novčani iznos, što ne predstavlja smetnju za krivični progon počinitelja, obzirom da nije napravljena nikakva distinkcija između potencijalnih predikatnih KD.

Ključnu ulogu u provođenju istrage u vezi pranja novca ima tužilaštvo uz neophodnu saradnju svih agencija za provođenje zakona, što predstavlja dobar koordiniran rad Finansijsko obavještajnog odjeljenja, subjekata prijavljivanja sumnjivih transakcija, dobro edukovanih kadrova, i naravno, prateća zakonska regulativa. Pranje novca još uvijek je novo i pravno kontraverzno pitanje. Istovremeno, to je fenomen koji ostvaruje čitav spektar teško mjerljivih negativnih uticaja. Nesumnjivo je da pranje novca ima negativne efekte na privredne tokove i kretanja, posebno na finansijski sektor što je u osnovni zaštićeni objekt ovog djela. Međutim, ovo krivično djelo ima mnogo širi negativni uticaj na društvo u cjelini, jer je osnovna njegova svrha prikriivanje izvršenja drugih ozbiljnih krivičnih djela, posebno njihovih organizovanih oblika, i nastavljanje kriminalne aktivnosti bez straha od otkrivanja. To i jeste razlog posmatranja ovog problema sa strane pravosnažnih sudskih presuda, koje nam jasno pokazuju kakve efekte imaju ove presude u više pravaca, u smislu izvršilaca, zaštite finansijskog sistema i općenito vladavine prava. Jasno je da do sada nije bilo mnogo pravosnažnih presuda koje su donesene pred Sudom BiH, u odnosu na obim izvršilaca ovih krivičnih djela.

Literatura:

- Babić, M. (2005). *Komentari krivičnih zakona u BiH*, Savjet/Vijeće Evrope, Sarajevo.
- Bačić, F. (1999). Neki kazneno pravni aspekti problematike organiziranog kriminaliteta, HLJKPP, vol.6: Zagreb: 1/1.,
- Bell, R. E. (2002). *Abolishing Stewart Publications*, London.
- Bošković, G. (2005). Stručni radovi: Bezbjednost, Policijska akademija, Beograd: 3/05
- Bošković, G., Krivokapić, V., Banović, B., & Bejatović, S. (2005). Stručni skup: organizovani kriminalitet, Stanje i mjere zaštite, Beograd.
- Bogić, J., & Jovanović, D. (2005). Problemi krivičnog gonjenja krivičnih djela pranja novca, Organizovani kriminalitet, stanje i mjere zaštite (zbornik radova), Policijska akademija Beograd.
- Daams, C. A., & Moris, S. E. (2000). *Spriječavanje pranja novca i provođenj mjera protiv pranja novca u BiH*: Izvještaj pripremljen za Ured visokog predstavnika, Sarajevo.
- Derenčinović, D. (2002). Stjecaj pranja novca i predikatnog kaznenog djela, Hrvatska pravna revija, Zagreb: 2
- Heršak, G. B. (1995). *Borba protiv organiziranog kriminala i pranja novca*, Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, Zagreb.
- Ignjatović, LJ. (1998). Organizovani kriminalitet, Beograd: 25
- Sučeska, M. (2006). Osnovi ekonomskog kriminaliteta. Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo.
- Rajić, Z. (2005). *Komentar krivičnih zakona u BiH*: Savjet/Vijeće Evrope, Sarajevo.
- Petrović, B., & Jovašević, D. (2005). Krivično pravo II (Krivično pravo posebni dio). Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu: Sarajevo.

- Jurčević, M. (2005). *Komentari krivičnih zakona u BiH*, Savjet/Vijeće Evrope: Sarajevo.
- Thony, F. (1996). "Processing Financial Information in Money Laundering Matters: The Financial Intelligence Units" *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Volume: 3
- Petrović, B., & Heršak, N. (2007). *Zbornik radova*. Pravni fakultet Sarajevo: Sarajevo.
- Srzić, N., Stajić, A., & Lazarević, Lj. (1998). *Krivično pravo Jugoslavije: Opšti dio* (dvadeseto izdanje), Beograd.
- Krivični zakon i Zakon o krivičnom postupku BiH, (2003). Američko Udruženje pravnik (ABA/CEELI). Program za krivično pravo: Sarajevo.
- Krivični zakon BiH, (Sl. glasnik BiH br. 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07 i 8/10.).
- Zakon o krivičnom postupku BiH (Sl. glasnik BiH br. 3/03, 32/03, 36/03, 26/04, 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, 58/08, 12/09, 16/09, 93/09).
- Zakon o sudu BiH, (Sl. glasnik BiH, br. 50/00.).
- Zakona o sprečavanju pranja novca, Pravilnik (Sl. glasnik BiH, 17/03, 17/05).
- Zakon o sprečavanju pranja novca BiH, (Sl. glasnik BiH br. 29/03, 53/09.).

Summary

Ingenuity of people who deal with money laundering has no limit. Therefore, for those who are required to undertake actions and measures to detect and prosecute money laundering, sometimes is extremely difficult to recognize this crime spree. In enumerating the taxpayers under the Law on the Prevention of Money Laundering in B&H, not incidentally, in the first place are banks and other financial organizations. Banking business, and on one hand, means absolute confidentiality and protection of customer data and the confidentiality of roles, on the other hand, exposure to a number of risks of money laundering activities. Prosecution and on convictions for money laundering in the Court of Bosnia and Herzegovina, which have been made so far and the ones that are up to date, give a clear sign that the fight against this form of crime does not stop, but that the state authorities are aimed to combat this form of crime. On the basis of previous judgments, it can be stated that there is a decisive fight against money laundering. On the other hand, there are certain disadvantages in overall crime policy and in the ways of collecting and evaluating evidence when it comes to this crime.

This paper gives the overview of money laundering activities, in terms of crime prevention work, collection of evidence, criminal justice aspect of legality, as well as evaluation and prosecution of money laundering in B&H.

Key words: money laundering; prosecution; punishment; court; penal policy; launderers.